

KGAOLO YA PELE

1.1 MATSENO

Tekolopejana le tekolanthago ke tše dingwe tša dithekniki tše bangwadi ba di šomišago ge ba rulaganya ditaba tša dingwalo tša bona; nepo e le go godiša maatlakgogedi le go tšwetša moko wa ditaba pele. Bothata bjo bogolo ka dithekniki tše ke gore, di nyakile go swana. Kwano yeo ya tšona e tlišwa ke gore bobedi di na le kokwane ya poeletšo. Taba yeo e kgonthišišwa ke Marggraff (1994: 76) ka go re:

Although many critics would consider foreshadowing and flashback only under order, the compiler of this dissertation is convinced that these techniques are also a form of repetition.

Ka go realo, ka tirišo ya dithekniki tše, tiragalo (goba selo) e tšweletšwa mo mathomong a sengwalo, gomme ya boeletšwa mafelelong. Go tšwela pele Morson (1994: 44-45) o tlaleletša ka gore ntle le kokwane ya poeletšo, dithekniki tše di swana ka kokwane ya boitemogelo. Ke go re, tirišo ya tšona e theilwe godimo ga boitemogelo bja mongwadi.

Gape bothata bja dithekniki tše bo tšwelela mo tlhalošong ya tšona. Gantši ge basekaseki ba di hlaloša, ba na le go di swantšha. Go tšweletša taba yeo, Irwin (1985: 289) o hlaloša thekniki ya tekolapejana ka go re:

...(it) involves the ability to look backward into the past as a means of looking forward into the future... This ability to see the future by looking into the past implies, of course, that past events foreshadow future events.

Ka go le lengwe, Morson (1994: 234) ge a hlaloša thekniki ya tekolanthago yena o re:

Backshadowing may be defined as foreshadowing after the fact. The past is viewed as having contained signs pointing to what happened later, to events known to the backshadowing observer.

Bothata bjo bo tšwelelago ditlhalošong tše pedi tšeo, ke bja gore basekaseki bao ga ba bontšhe phapano magareng ga dithekniki tšeo. Ka go realo, o ka re ba gatelela gore dithekniki tšeo di a swana. Taba yeo ke yona e fago mathata. Ka fao go nyakega tlhalošo ye e tseletšego ya dithekniki tše, le ka mo di šomišwago ka gona dingwalong tša Sepedi, gore mathata ao a tle a rarologe.

1.2 MAIKEMIŠETŠO

Nyakišišo ye e theilwe godimo ga (a) tlhalošo le (b) tirišo ya dithekniki tše pedi, e lego tekolapejana le tekolanthago dingwalong tša Sepedi. Go phethagatša maikemišetšo ao, go yo hlokomelwa mehola le mehuta ya dithekniki tše, go be go lekolwe le phapano yeo e lego gona magareng ga tšona. Morago ga fao go yo hlokomelwa dibopego tša dithekniki tšeo (tekolapejana le tekolanthago), le gore di ka lemogwa bjang mo dingwalong.

Pele ga ge dithekniki tšeo di ka sekasekwa, go bohlokwa gore go ke go kgonthiše ge e ka ba go na le banyakišiši bao ba šetšego ba di sekasekile. Go yo thongwa ka thekniki ya tekolapejana, morago go latele tekolanthago.

1.2.1 Banyakišiši bao ba sekasekilego tirišo ya tekolapejana

Diphatišišong go lemogilwe gore go na le bafatišiši ba mmalwa go akaretšwa le ba dipolelo tše dingwe, bao ba sekasekilego tšhomišo ya thekniki ye ya

tekolapejana. Le ge go le bjalo, nyakišišo ye e yo tseparela fela basekaseki ba dingwalo tša Sepedi ka ge maikemišetšo a yona a lebane le tirišo ya dithekniki tšeo mo Sepeding. Basekaseki bao ke Maila (1997), Lekganyane (1997), Magapa (1997), Mampho (1999), Lebaka (1999), Phala (1999), Mojalefa (1994), Mosidi (1994), Mojalefa (1993), Kgatla (2000) le Kekana (2000). Go yo thongwa ka nyakišišo ya Maila.

1.2.1.1 Maila, R. A.: Tshekatsheko ya *A mo swina ngwanana' thakana* (1997)

A mo swina ngwanana' thakana (1991) ke terama ya bone ya Serudu. Malebana le moakanyetšo, terama ye e wela mehuteng ye mebedi, e lego (a) wa boitshwaro le (b) wa masetlapelo. Ke ka fao Maila a sekasekilego thulaganyo ya yona a hlokometše mahlakore a mabedi ao. Gona fao Maila o bontšhitše gore go tšwelela ga meakanyetšo ye mebedi ka nako e tee go bea bofokodi bja Serudu pepeneneng malebana le thulaganyo ya terama ye.

Maila o tšwela pele ka go re Serudu o šomišitše dithekniki tše di fapafapanego ge a rulaganya ditaba tša terama yeo ya gagwe. Magareng ga dithekniki tšeo, Maila o bontšhitše ka fao Serudu a dirišitšego thekniki ya tekolapejana ka gona. Bjale go yo lekolwa ka fao Maila a sekasekilego thekniki ye mo terameng ya Serudu.

Maila o bolela gore Serudu o šomišitše thekniki ya tekolapejana (a) go tšwetša pele moko wa ditaba le (b) go goka mmadi go balela pele (go godiša maatlakgogedi). Ntle le mehola ye, Maila o bolela gore thekniki ye, e na le dibopego tšeo o ka rego ke metheo ya go e bonagatša. Mo go *A mo swina ngwanana' thakana*, o ntšhitše dibopego tše di latelago go bonagatša thekniki ye:

- **Ditaola:** Mologadi o etela ngaka Matonya gomme a utollelwa gore Lekope o tlo mo hlala.
- **Polelo ya Lekope:** Makalo ya ge Mmatlala a re Lekope a hlale Mologadi. Polelo ye le yona ke sebopego se se utollago ditiragalo tšeo di yago go diragalela Lekope.
- **Motifi:** Wo o tšweletšwago ke thaetlele ya terama ye.

Le ge Maila o ka re ga a bolele gore tirišo ya thekniki ye ya tekolapejana mo terameng ya Serudu e na le maatla, fela ge go lekodišišwa polelo yeo ya gagwe, go tlo lemogwa gore thekniki ye, e na le maatla ka gobane ditiragalo tša go hlalwa ga Mologadi gotee le masetlapelo ao a tlogo wela Lekope, di nyareditšwe mo mathomong a terama ye, gomme tša phethagala kua mafelelong. Ge thekniki ye e dirišitšwe ka tsela ye, ke gona go thwego e na le maatla. Ka go realo, Maila o lekotše tirišo ya thekniki ye gabotse.

1.2.1.2 Lekganyane, E. M.: *Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro* (1997)

Noto-ya-Masogana (1954) ke sengwalo se nnoši sa go ngwalwa ke Tsebe. Ke padinyana ya go itiša yeo e welago mohuteng wa tša lerato le tša boitshwaro goba thuto. Le ge go le bjalo, Lekganyane o e sekasekile bjalo ka padi ya boitshwaro.

Mo lengwalonyakišišong la gagwe, Lekganyane o bolela gore Tsebe o šomišitše dithekniki tše di itšego ge a rulaganya ditaba tša padi ye. Mo go dithekniki tšeo Tsebe a di šomišitšego, Lekganyane o laeditše ka fao Tsebe a dirišitšego thekniki ya tekolapejana ka gona. Go tloga fa go yo hlokomelwa ka fao Lekganyane a ahlaahlilego thekniki ye mo go *Noto-ya-Masogana*.

Maikemišetšo a Lekganyane a go utolla tirišo ya thekniki ye, ke go gatelela mehola ya yona, e lego go tšwetša pele moko wa ditaba gammogo le go godiša kgogedi, ka ge mmadi a gokega go balela pele go bona pheletšo ya ditaba. Go

tšwela pele, Lekganyane o hlaloša gore thekniki ye ya tekolapejana e na le diboego tšeo e tšwelelago ka tšona; gomme o re mo go *Noto-ya-Masogana*, thekniki ye e bonagatšwa ka diboego tše:

- **Moriti:** Dikwata ke moriti wa Lesibana, mola Mosadinyana e le moriti wa Mamahlo.
- **Toro:** Pele ga ge mongwadi a bušetša Lesibana gae, Lesibana o ile a lora ge a le kua kgolegong. Toro yeo e laetša gore o tlo nyala Mamahlo. Gape toro yeo e gatelela poelano ya Lesibana le Mamahlo.

Ka gona, bobedi bja diboego tšeo (moriti le toro), di na le mošomo wa go utolla ditiragalo tše bohlokwa tšeo di sa tlogo.

Go ka rungwa ka gore, tirišo ya thekniki ye ya tekolapejana mo pading ya Tsebe, e na le maatla, le ge Lekganyane a sa bontšhe taba yeo. Maatla a yona a gatelelwa ke ka fao ditiragalo tše pedi tše, e lego go lebalwa ga Mamahlo le go boelana ga gagwe le Lesibana di utolotšwego mo go kalotaba pele di ka phethagala kua mafelelong. Ka fao ge thekniki ye e šomišitšwe ka mokgwa woo, go thwe e na le maatla. Ka go realo, Lekganyane o tsinketše tšhomišo ya tekolapejana pading ye ka katlego.

1.2.1.3 Magapa, N. I.: *Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa (1997)*

Dikanegelokopana tše: 'Ntlo ya monna yo mongwe' le 'Bomahlwabadibona' ke dingwalo tša botseka tše di ngwadilwego ke Lebopa, gomme tša rulaganywa ke Mampuru mo go *Makhura' Lefehlo* (1991). Mo go mehuta ya tša botseka, Magapa o bontšhitše gore dikanegelokopana tšeo di a fapana, ka ge 'Ntlo ya monna yo mongwe' e wela mo go mohuta wa **leina la mogobošwa/mmolawa ke sephiri**, mola 'Bomahlwabadibona' yona e wela go tša **nyakišišo ya go utolla sephiri**.

Ge a tšwela pele, Magapa o re Lebopa ge a beakanya ditaba tša dikanelokopana tše pedi tšeo, o šomišitše dithekniki tša mehutahuta. Go mehuta yeo ya dithekniki, Magapa o laeditše ka mokgwa wo Lebopa a dirišitšego thekniki ya tekolapejana mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe' fela, ka ge thekniki yeo e sa tšwelele mo go 'Bomahlwabadibona'. Go tlo tsinkelwa ka fao Magapa a ahlaahlilego thekniki ye mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe' ka gona.

Magapa ge a lekola thekniki ya tekolapejana o re mohola wa yona ke:

- Go tiiša moko wa ditaba.
- Go godiša maatlakgogedi.
- Go raraganya ditaba, nepo e le go lemoša ka tiragalo ye e sa tlogo.

Ka ntle le mehola ye, Magapa o hlaloša gore tekolapejana e na le dibopego tšeo e bonalago ka tšona mo dingwalong. Mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe', o re thekniki ye e tšweletšwa ke sebopego se tee, e lego **polelo** ya Shadi ge a botša Tumo gore monna wa gagwe Vincent, ga a gona, gomme a ka no tla ka lapeng. Ka fao polelo yeo ke sebopego seo se utollago go ratana ga Shadi le Tumo mo go sa tlogo.

Ka boripana tirišo ya thekniki ye ya tekolapejana mo kanegelongkopana ya Lebopa ke yeo e nago le maatla le ge Magapa a sa tšweletša taba yeo gabotse. Go ba le maatla ga thekniki ye go tiišwa ke gore tiragalo ya go ratana ga Shadi le Tumo ka nepo ya go tla go bolaya Vincent e tšweletšwa mo mathomong a kanegelongkopana, gomme ya tla ya diragala kua mafelelong. Ka gona Magapa o atlegile go ahlaahla tirišo ya tekolapejana kanegelongkopana ye.

1.2.1.4 Mampho, E. E.: *Mamogobo: Mongwadi wa padisetšo ya mathomo* (1999)

Mamogobo ke yo mongwe wa bangwadi ba pulamadibogo mo dingwalong tša Sepedi. *Kgamphuphu* (1953) ke padi ya bohloko mo sengwalong tša Sepedi ebile ke padisetšo ya mathomo mo Sepeding. Mo mehuteng ya dingwalo, Mampho o bontšhitše gore padi ye e wela mohuteng wa **tša go godiša molwantšhwa**.

Mampho ge a sekaseka thulaganyo ya *Kgamphuphu*, o lemogile gore go na le dithekniki tše di itšego, tšeo Mamogobo a di dirišitšego ge a rulaganya ditaba tša padi ye. Mo go dithekniki tšeo, Mampho o sekasekile tirišo ya thekniki ya tekolapejana. Ka gona, go bohlokwa go lekola ka fao a ahlaahlilego thekniki ye ka gona.

Mabapi le bohlokwa bja thekniki ye, Mampho o gatelela gore e na le mošomo wa go tšweletša moko wa ditaba wa sengwalo. Gape o hlaloša gore thekniki ye e na le mohola wa go gapeletša mmadi go balela pele le pele go fihlela a fetša sengwalo. Go tšwela pele Mampho o laeditše gore thekniki ye ya tekolapejana e na le dibopego tše di rilego, tšeo e ka lemogwago ka tšona, gomme o re mo go *Kgamphuphu* thekniki ye e bonagala ka:

- **Sereto sa Kgamphuphu** seo se nago le mošomo wa go lemoša mmadi gore Kgamphuphu e tlo ba mogale ge a godile.
- **Polelo** ya Tšelane ge a botša Kgamphuphu gore tšele e baka polao. Polelo yeo e na le mohola wa go lemoša ka ga polao ya Mmabzi ye e sa tlogo.
- **Toro** ya Tlapalathunya yeo e tšweletšago taba ye šoro (polao) ye e tlogo diragalela Tšelane le Tlapalathunya.
- **Leeba** leo le botšago Kgamphuphu gore o a itahla ge a etela felo fao a sa go tsebego (Taamane). Fela taba ye botse ke gore leeba leo ebile le utolla gore le ge Kgamphuphu a itahla, o tla boa, a ba tlela le tlabologo.

Mamogobo o dirišitše tekolapejana ya go ba le maatla, le ge Mampho a sa utolle taba yeo. Maatla a thekniki ye a tlišwa ke gore ditiragalo tše bohlokwa tša padi ye, e lego bogale bja Kgamphuphu, go bolawa ga Mmabzi, go bolawa ga Tšelane le Tlapalathunya le go ya le go boa ga Kgamphuphu Taamane, di nyareditšwe mo mathomong a padi ye, gomme tša phethagatšwa ka mafelelong a yona. Ge thekniki e šomišitšwe ka tsela yeo, go thwe e na le maatla. Ka go realo, Mampho o sekasekile tirišo ya thekniki ye gabotse.

1.2.1.5 Lebaka, K. J.: *Megokgo ya Lethabo: Kanegelorato ya Sepedi (1999)*

Megokgo ya Lethabo (1992) ke kanegelorato ya go ngwalwa ke Lentsoane. Ke ye nngwe ya dikanegelorato tša go itiša tša Sepedi.

Ge Lebaka a sekaseka tirišo ya dithekniki tša thulaganyo ya *Megokgo ya Lethabo* o hweditše gore Lentsoane o šomišitše le thekniki ya tekolapejana. Ka thekniki yeo, Lebaka o re moko wa ditaba wa kanegelo ye, e lego phetogo ya bophelo, o tšwetšwa pele. Ge a tšwela pele o re thekniki ye ke sebetša se segolo sa go godiša maatlakgogedi le go tsoša kgahlego ya mmadi gore a balele pele, ka ge a rato tseba tšeo di tlogo diragala ka morago. Bjalo ka ge go šetše go boletšwe gore thekniki ye e na le dibopego tšeo e bonagalago ka tšona, Lebaka le yena o re mo go *Megokgo ya Lethabo*, tekolapejana e tšweletšwa ka wona **moko wa ditaba** wa yona, e lego phetogo ya bophelo. Ka go fetoga ga bophelo bja segologolo go ya go bja sebjalebja, o re mmadi o sebotšwa gore Kgoteledi le yena mafelelong o tlo fetoga.

Lentsoane o šomišitše tekolapejana ye e nago le maatla, le ge o ka re Lebaka ga a tšweletša taba yeo gabotse. Maatla a thekniki ye a thekgwa ke kwano ye e lego gona gare ga tiragalo ya mathomo le ya mafelelo; ke go re, seo se tšweleditšwego mo mathomong a kanegelo ye, e lego go fetoga ga bophelo, se boeletšwa gape mafelelong ge Kgoteledi a fetoga. Ge thekniki e šomišitšwe ka

mokgwa woo, go bolelwa gore e na le maatla. Ka fao Lebaka o kgonne go tsinkela tšhomišo ya thekniki ye ka tshwanelo.

1.2.1.6 Phala, R.S.:*Thellenyane Batlabolela:Tiragatšo ya Boitshwaro (1999)*

Le ge Puleng e le mongwadi yo mogolo wa direkto, o ile ngwageng wa 1991, a ngwala terama ya gagwe ya mathomo, e lego *Thellenyane Batlabolela*. Malebana le lenaneotlhophangwalwa, Phala o lemogile gore terama yeo e hlophelwa go mohuta wa tša boitshwaro.

Phala o ile ge a lekola ka fao Puleng a šomišitšego dithekniki go rulaganya ditaba tša terama ye, a utolla gore magareng ga dithekniki tšeo, Puleng o dirišitše le tekolapejana. Go tšwela pele o re bohlokwa bja thekniki ye ke go godiša maatlakgogedi. Go phethagatša mošomo wo wa go tanya šedi ya mmadi, o re Puleng o šomišitše **toro** bjalo ka sebobego sa tekolapejana. Ka fao toro yeo e na le mošomo wa go lemoša babadi ka ga kotsi ye šoro yeo e tlogo hlagela Thellenyane.

Tirišo ya tekolapejana terameng ye, ke mathata, le ge o ka re Phala ga a bontšhe taba yeo gabotse. Mathata a thekniki ye ke gore Puleng o latelantše toro (ye e lego temošo ya kotsi) le kotsi kudu, ke go re mmadi o rile a sa theeditše tša toro, ya be e šetše kotsi e direga. Ka go realo, Puleng o sentše maatla a thekniki ye a go godiša kgogedi. Godimo ga fao thekniki ye e tšweleditšwe mo gare ga puku, mola seo e se lemošago le sona se phethagetše gona ka fao gare. Bjale se ke sona se dirilego gore maatla a yona a fokotšege. Ka fao ge thekniki e dirišitšwe ka tsela yeo, go thwe ke thekniki yeo e hlokago maatla.

1.2.1.7 Mojalefa, D.D.: *Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe (1994)*

Hlwayang Tsebe (1986) ke padithuto ya go ngwalwa ke Mphahlele. Go fapana le dipadithuto tšela tša kgale tša Sepedi, tšeo di bego di gatelela kotlo, yona e gatelela phetogo. Ke ka fao Mojalefa a e sekasekilego bjalo ka padithuto yeo e lebanego le ditiragalo tše di swantšhago bophelo ka botlalo. Gape o re e lebane le thutasetho, ke go re, motho ge a sentše, o lebanwe ke kotlo gore a fetoge motho wa go loka, gape wa go ba le botho.

Mojalefa o tšwela pele ka go re Mphahlele o dirišitše dithekhiki tše mmalwa go ala ditaba tša padi ye. Gona fao o lemogile gore ye nngwe ya dithekniki tšeo, ke tekolapejana. Go ya ka Mojalefa, thekniki ye e na le mešomo ye e lebanego le go godiša maatlakgogedi le phego ka gobane e dira gore mmadi a ipotšiše dipotšišo mabapi le tekolo ya gagwe, ka go realo, mmadi o tlo balela pele le pele gore a bone ka fao ditaba di tlogo phethagala ka gona mo kanegelong. Gape o re tekolapejana e utollela mmadi ditaba le go lootša megopolo ya gagwe mabapi le seo a se balago. Malebana le dibopego tša thekniki ye, Mojalefa o re Mphahlele o šomišitše **polelo (seema)** ya mongwadi ye e lemošago Kgofadi ka mathata ao a tlogo mo hlagela, e lego go bolawa ga morwagwe, Marupu. Gape o re Mphahlele o sa dirišitše polelo ya mongwadi bjalo ka sebopego sa tekolapejana ge a utolla taba ya gore le ge Rentse a bolaile Marupu, o tlo swarwa a otlwa (ripša matsogo) gomme mafelelong a lebalelwa.

Ka boripana, Mphahlele o dirišitše tekolapejana ye e nago le maatla. Kgontho ya taba ye e hlatselwa ke Mojalefa ge a re mongwadi o thomile padi ye ka go nyaretša polao ya Marupu ye e sa tlogo, mo matsenong a yona. Ka go realo, matseno a padi ye a kgokagana le mafelelo; gomme seo se hlatsela gore Mojalefa o ahlaahlile tirišo ya tekolapejana mo pading ye gabotse.

1.2.1.8 Mosidi, M.H.: *Khuetšo ya O.K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa (1994)*

Matsepe ke yo mongwe wa bangwadi ba maemo a godimo dingwalong tša Sepedi. Bohlokwa bja gagwe bo tlišwa ke khuetšo yeo a nago le yona go bangwadi ba bafsa ba Sepedi. Ke ka fao Mosidi a ahlaahlilego taba yeo ya khuetšo ya Matsepe mo lengwalonyakišišong la gagwe.

Ge Mosidi a le gare a bapetša mešomo ya bangwadi bao le dipuku tša Matsepe, o lemogile gore bangwadi bao, bjalo ka Matsepe, ba šomišitše dithekniki tše di itšego ge ba rulaganya ditaba tša dipuku tšeo tša bona. Magareng ga dithekniki tšeo, Mosidi o utollotše gore Lebopa mo go *Motho wa Maloba* (1975), o šomišitše thekniki ya tekolapejana go swana le Matsepe ge a e dirišitše mo go *Megokgo ya Bjoko* (1968). Ge a tšwela pele Mosidi o re bohlokwa bja thekniki ye bo lebane le kutollo ya taba ye e sa tlogo gammogo le go galefiša phišegelo ya mmadi go balela pele. Ke go re e godiša maatlakgogedi. Gape o re thekniki ye e godiša thulano yeo e tiišago moko wa ditaba. Mabapi le dibopego tša tekolapejana, Mosidi o re mo go *Megokgo ya Bjoko* Matsepe o tšweleditše tekolapejana ka go šomiša **magokobu** ao a topago le go metša ditaola tša mangaka ao a bego a bothane kgorong ya Kgoši Nthumule. Tiragalo yeo ya magokobu e bohlokwa ka ge e sebotša Kgoši Nthumule ka ga ntwale yeo e tlogo lwewa magareng ga gagwe le Kgoši Lefehlo. Mo go *Motho wa Maloba*, Lebopa o šomišitše **polelo** ya mongwadi le **toro** bjalo ka dibopego tša tekolapejana. Polelo yeo e šoma go sebotša ka ga ntwale yeo e tlogo lwewa; mola toro yeo le yona e nyaretša ntwale yeo e sa tlogo magareng ga Tau le Leepa go fihlela a boetša setulo sa bogošile go Lenkwe.

Matsepe le Lebopa ba šomišitše tekolapejana ya go ba le maatla, le ge Mosidi a sa bolele selo malebana le maatla a thekniki yeo. Maatla a thekniki ye mo dipading tšeo, ke go re ditiragalo tšeo tše bohlokwa, di nyaretšwa mo

mathomong gomme tša phethagala mafelelong. Ka go realo, Mosidi o atlegile go tsinkela tirišo ya tekolapejana dipading tše pedi tše.

1.2.1.9 Mojalefa, M. J.: *Tshekatsheko ya Sebilwane bjalo ka thetokanegelo (1993)*

Sebilwane (1961) ke sengwalo ka se tee ka monwana sa go ngwalwa ke Matome Fela. Mo mehuteng ya dingwalo, Mojalefa o utolotše gore pukwana ye e wela dingwalong tša thetokanegelo. Gape *Sebilwane* e bile thetokanegelo ya bobedi dingwalong tša mohuta wo tša Sepedi.

Ge Mojalefa a swaragane le mošomo wo wa go ahlaahla thulaganyo ya thetokanegelo ye, o ile a lemoga gore Fela o dirišitše mehutahuta ya dithekniki gore ditaba tša yona di gatele pele. Ye nngwe ya dithekniki tše ke tekolapejana. Go tšwela pele Mojalefa o re maikemišetšo a Fela ge a šomiša thekniki ye ke go tšwetša pele moko wa ditaba wa *Sebilwane*, e lego go boloka lesea ka potego gore le tle le kgone go fihliša mmagolona, Mmamorati, gae. Go feta fao, Mojalefa o re ka tekolapejana ye, Fela o rata go tšwetša pele thulano yeo e tlogo hlola kgogedi go babadi ge ba tla be ba rata go tseba pheletšo ya ditaba. Ka thokong ya dibopego tša thekniki ye, Mojalefa o re Fela o šomišitše fela **polelo** ya moreti go tšweletša tekolapejana. O re Fela o hlaloša atmosfere ya go hlaba gabotse ga letšatši, gomme taba yeo e fa mmadi temošo ya gore le ge Mmamorati le lesea ba le mathateng, fela ka morago ditaba di tlo loka ge bophelo bja lesea bo phologa. Gape o re ge Fela a re Mmamorati a šale mahlasedi morago, taba yeo le yona e sa le tshebotšo go babadi gore mafelelong Mmamorati le lesea ba tla fihla gae Bokgalaka ba bolokegile.

Le ge Mojalefa a sa bolele phaa gore Fela o dirišitše tekolapejana ya go ba le maatla, fela polelo ya gagwe e utolla taba yeo. Maatla a thekniki yeo a tlišwa ke go boeletšwa ga tiragalo ya go phologa ga lesea, mo go boletšwego mo mathomong a pukwana ye, gomme gwa phethagala mo mafelelong a yona.

1.2.1.10 Kgatla, P. M.: *Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi (1951-1999)* (2000)

Maikemišetšo a magolo a Kgatla ge a ngwala lengwalonyakišišo la gagwe, e be e le go lekodišiša kgolo, tšwelopele le katlego ya dikanegelokopana tša Sepedi. Ka mo gare ga kgolo yeo, tabakgolo e be e le go nepiša tlhopho ya dikanegelokopana tšeo go ya ka fao di kwanago ka gona. Ka go realo, Kgatla o be a katana le go nyaka go tseba tsela ye kaone yeo dikanegelokopana di ka hlopšhago ka yona go ena le yeo borateori ba bangwe ba šetšego ba e latetše. Go phethagatša tebanyo yeo ya gawe, o lekodišitše dikanegelokopana tše dintši. Le ge go le bjalo, dikanegelokopana tšeo di ka se tšweletšwe fa ka moka, eupša go tla tsopolwa fela tšeo a di hlokometšego ge a lekola tirišo ya tekolapejana.

Kgatla ge a sekaseka ka fao bangwadi ba dikanegelokopana ba di thomago ka gona, o hlaloša gore Ramaila mo go 'Reratilwe le Ruth wa Springs', go tšwa go *Molomatsebe* (1951) le Mpepele mo go 'Nka se sa boeletša' go tšwa go *Medupi ya Megokgo* (1985), ba šomišitše thekniki ya tekolapejana go tšweletša matseno a dikanegelokopana tšeo. Mo go 'Reratilwe le Ruth wa Springs' o bolela gore Ramaila o dirišitše sebopego sa **boprofeta** ge a thoma kanegelokopana yeo ka ge a e thomile ka go lemoša mmadi gore a itote, gomme a tšhabe baprofeta ba maaka. Go tšwela pele Kgatla o hlatholla gore mohola wo mogolo wa profeto yeo ke go loma mmadi tsebe mabapi le mathata ao a tlogo hlagela Ruth ge a fihla Mosambiki, mo a hwetšago monna wa gagwe a ena le basadi ba babedi. Le ge go le bjalo, o hlaloša gore bohlokwa bja thekniki yeo ke gore mmadi ga a makale mathata ao a Ruth, ka ge mongwadi a šetše a a rotošitše matsenong pele ga ge a ka diragala mo mafelelong. Mo go “Nka se sa boeletša”, o bolela gore Mpepele o tšweleditše tekolapejana ka go diriša **polelo** ya mongwadi bjalo ka sebopego sa thekniki ya tekolapejana. Ka polelo yeo, mongwadi o hlaloša ka fao Pherefere a bego a itlhokotše ka gona letšatšing tsoko. Mohola wa polelo yeo, Kgatla o utolla gore ke go hlohleletša

mmadi go balela pele le pele ka ge a tla be a lemogile gore go itlhokola fao ga Pherefere go na le taba; gomme o rata go e tseba. Ntle le go tsinkela tirišo ya tekolapejana ge go thongwa dikanegelokopana, Kgatla o lekotše le tirišo ya thekniki ye ge bangwadi ba rata go raraganya ditaba tša dipuku tša bona. Taba yeo Kgatla o re e lemogilwe mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe' ya Lebopa, go tšwa go *Makhura' Lefehlo* (1991). Mo kanegelongkopana ye, o bolela gore Lebopa o dirišitše **polelo** ya Shadi (mogatša' Vincent) go tšweletša tekolapejana, gomme o re mantšu ao a Shadi a na le mediro ye mebedi, e lego (a) go utollela mmadi semelo sa Shadi le (b) go kgolela mogopolo wa mmadi tsela gore a se ke a tšhoga ge seemo sa ditaba se thoma go tšhoša kua pele (ge Shadi a rera go bolaya Vincent).

Ka boripana, Kgatla o tiiša gore Ramaila, Mpepele le Lebopa ba dirišitše tekolapejana ye e nago le maatla mo dikanegelongkopana tša bona. Maatla a thekniki yeo a bonagala ge ditiragalo tša matseno a dikanegelokopana tšeo di kwana le ditiragalo tša go rungwa ga tšona. Ka go realo, go ka thwe, bangwadi bao ba šomišitše thekniki yeo gabotse.

1.2.1.11 Kekana, M.I.: *Moelwa: Padinyana ya Boitshwaro* (2000)

Moelwa (1940) ke padi ya mathomothomo ya Sepedi ya go ngwalwa ke SehloDIMELA. Maikemišetšo a Kekana ge a fetleka padi ye, e bile go e sekaseka bjalo ka padinyana ya boitshwaro.

Ge a le gare a ahlaahla thulaganyo ya *Moelwa*, Kekana o lemogile gore go na le dithekniki tšeo SehloDIMELA a di šomišitšego go tšwetša pele moko wa ditaba wa padinyana ye, wo o lebanego le go kgala bobodu. Gare ga dithekniki tšeo,

Kekana o bolela gore go dirišitšwe le thekniki ya tekolapejana. Go tšweletša thekniki ye, Kekana o bolela gore SehloDIMELA o šomišitše sebopego sa **ditaola**; gomme bohlokwa bja tšona ke go utolla mathata ao a tlogo hlagela Moelelwa ka moso, e lego go rakwa bogadi.

Seo Kekana a se lemošago ke gore tirišo ya tekolapejana pading ye, e na le maatla gobane e dirišitšwe mo mathomong a puku, ka nepo ya go nyaretša mathata ao a tlogo hlaga mafelelong. Ka go realo, matseno a yona a tlemaganywa le mafelelo.

1.2.2 Kakaretšo

Banyakišiši ba ba hlaloša tekolapejana ka gore ke thekniki yeo mongwadi a e šomišago ge a rata go tšweletša seo se tlogo diragala mafelelong a sengwalo. Gona fao ba bile ba gatelela le kwano yeo e lego gona gare ga ditiragalo tšeo tše pedi (ya mathomo le ya mafelelo). Mabapi le mohola wa thekniki ye, ba hlatholla gore tekolapejana e šoma:

- Go tšwetša pele moko wa ditaba
- Go goka mmadi go balela pele le pele
- Go tiiša moko wa ditaba
- Go raraganya ditaba
- Go lemoša ka tiragalo ye e sa tlogo
- Go godiša phego
- Go lootša mogopolo wa mmadi
- Go tšwetša pele thulano ya sengwalo

Morago ga fao ba lemošitše gore tekolapejana e ka bonagala ka diboego tše:

- Ditaola
- Polelo
- Motifi
- Toro
- Sereto
- Phoofolo ye e itšego
- Seema
- Tiragalo ye e itšego
- Boprofeta

Mediro ya banyakišiši bao ba sekasekilego tekolapejana e lekotšwe, go tloga fa go tlo lekolwa mešomo ya bao ba nyakišišitšego tirišo ya tekolanthago.

1.2.3 Banyakišiši bao ba sekasekilego tirišo ya tekolanthago

Ge go hupudišišwa basekaseki ba Sepedi bao ba šetšego ba ahlaahlile tšhomišo ya thekniki ya tekolanthago, go lemogilwe gore banyakišiši bao, bontši bja bona, ke bao go šetšego go boletšwe ka bona ge go be go ahlaahlwa tirišo ya tekolapejana. Bona ke Mampho (1999), Mosidi (1994), Lekganyane (1997), Magapa (1997), Phala (1999), Mojalefa (1993), Mojalefa (1994), Thobakgale (1996), Kekana (2000) le Kgatla (2000).

Go banyakišiši bao go šetšego go boletšwe ka bona ge go lekolwa tekolapejana, go ka se hlwe go hlalošwa bokamorago bja dipuku tšeo ba di nyakišišitšego, eupša go tla lekolwa fela ka fao ba ahlaahlilego tirišo ya thekniki ye, tekolanthago, ka gona.

1.2.3.1 Mampho, E. E.: *Mamogobo: Mongwadi wa padisetšo ya mathomo* (1999)

Ge Mampho a ahlaahla tirišo ya tekolanthago mo go *Kgamphuphu* (1953), o laeditše gore mohola wo mogolo wa thekniki ye ke go godiša maatlakgogedi gotee le go gopotša mmadi ka ditiragalo tšeo di fetilego. Go tšwela pele, o re Mamogobo o tšweleditše mešomo yeo ka go šomiša ditiragalo tše di latelago bjalo ka dibopego tša tekolanthago:

▪ **Mamadikwane o bolaya Tšelane**

Mampho o re ka tiragalo ye, lehloyo le bošoro bja Mamadikwane di a tiišwa, gomme mošomo wa yona (tiragalo yeo), ke go lemoša mmadi gore Mamadikwane o be a na le se sengwe mo polelong ya gagwe, seo se mo gapeleditšego gore a bolaye Tšelane.

▪ **Lehu la Malekunutu**

Malebana le tiragalo ye, Mampho o hlaloša gore ge Tšelane a bolailwe, mongwadi o tsentšha ditaba tša lehu la Malekunutu tšeo di hlolegilego kgale; gomme seo se gopotša mmadi ka ga lehu le sehlogo la Malekunutu. Gape o re

lehu leo le gopolwa ka gobane le amana le leo la Tšelane, yo e lego morwedi wa gagwe.

▪ **Kgamphuphu o gopola Pshiring**

Mampho o hlaloša gore ka tiragalo ye, Kgamphuphu o gopotšwa ka ga lehu la tatagwe, ge ba be ba hlasetšwe ke banna ba Mmabzi. Ka go realo, tekolanthago yeo e gatelela le go tiiša bošoro bja Mmabzi. Mampho o gatelela gore Mamogobo o dirišitše tekolanthago ya go ba le maatla. Maatla a yona a tšweletšwa ke gore tiragalo ye e diregago mafelelong, e gopotša mmadi ka ga tiragalo yeo e diregilego mathomong. Ka go realo, go ba le tlemagano magareng ga ditiragalo tšeo, gomme ge ditiragalo di le ka tsela yeo, go thwe tekolanthago yeo e na le maatla.

1.2.3.2 Mosidi, M.H.: *Khuetšo ya O. K. Matsepe go bangwadi ba Sesotho sa Leboa (1994)*

Mosidi ge a tsinkela tirišo ya tekolanthago mo go *Megokgo ya Bjoko* (1968) le *Motho wa Maloba* (1975) o bolela gore maikemišetšo a bangwadi bao (Matsepe le Lebopa), e be e le go gatelela moko wa ditaba wa dipadi tšeo le go godiša maatlakgogedi. Ge a tšwela pele o bolela gore mo go *Megokgo ya Bjoko*, Matsepe o tšweleditše tekolanthago ka go dira gore Kgoši Nthumule a gopole ka ga ntwala ya gagwe le Maphuthe. Ka go dira bjalo, tiragalo ya kgale e tlemaganywa le ya bjale gore moko wa ditaba o tšwele pele. Mo go *Motho wa Maloba*, Mosidi o hlaloša gore thekniki ye Lebopa o e tšweleditše ge Tau a sa gopola ditiragalo tša mola e sa le mošemane, ge a bethwa ke tatagoLeepa yoo a bego a mo tlogetše le dihuswane. Ka gona, Tau o gopola tša bophelo bja gagwe bja kgale, le ka moo a godilego ka gona. Gape Tau o sa gopola tša mohlang a

nyako bolawa ke batho nakong ya ge rragoLeepa a hloko-fala. Ka fao tiragalo ya kgale e tswalanywa le ya bjale. Malebana le sebopego sa tekolanthago, Mosidi o bolela gore bobedi bja bangwadi ba ba šomišitše **megopolo** ('memories') ya baanegwa.

Mo Mosidi o gatelela maatla a thekniki ye, ao a tšweletšwago ke ge ditiragalo tša mafelelo le tša mathomo di na le kamano.

1.2.3.3 Lekganyane, E. M.: *Noto-ya-Masogana: Padi ya Boitshwaro* (1997)

Malebana le tirišo ya thekniki ya tekolanthago, Lekganyane ga se a fatolla kudu ka ga yona. Seo a se dirilego ke go fa tlhalošo ya yona, gomme o bolela gore mohola wa tekolanthago ke go gopotša motho ditiragalo tša morago. Mabapi le sebopego sa thekniki ye, o bolela gore Tsebe o šomišitše **megopolo** ya moanegwa, e lego Lesibana ge a re go hlagelwa ke mathata, a thoma go gopola ditshepišo tša gagwe go Mamahlo. Ka gona tiragalo yeo ya mafelelo, e kgogaganywa le tiragalo ya kua mathomong.

Le ge Lekganyane a se a nyakišiša thekniki ye ka mo go lekanego, fela o gatelela go ba le maatla ga yona, ao a tšweletšwago ke go tswalana ga tiragalo ya mafelelo le ya morago.

1.2.3.4 Magapa, I. N.: *Papetšo ya dikanegelotseka tša Lebopa* (1997)

Magapa o hlaloša gore tekolanthago mo go 'Ntlo ya monna yo mongwe', e na le mehola ye meraro, e lego (a) go raraganya ditaba, (b) go gatelela bohlokwa bja tiragalo le (c) go tsoša goba go tliša kgogedi go mmadi. Go tšweletša mešomo

ye, o bolela gore Lebopa o dirišitše polelo ya Shadi ge a utolla gore Vincent o mo hweditše a na le dikgwebo go tloga kgale. Ka go realo, polelo yeo e lebane le ditiragalo tšeo di diregilego morago, gomme ka polelo yeo ditaba di napile di raragana le go feta gore go be le phišegelo.

Go ka rungwa ka gore, le ge nyakišišo ya Magapa e se ya tsenelela, malebana le thekniki ye, fela o gatelela bohlokwa bja thekniki ye, bjo bo lebanego le tharano ya ditiragalo gore go be le maatlakgogedi.

1.2.3.5 Phala, R. S.: *Thellenyane Batlabolela: Tiragatšo ya Boitshwaro* (1999)

Ge Phala a ahlaahla tirišo ya tekolanthago mo go *Thellenyane Batlabolela*, o bontšhitše mehola ye mebedi ya thekniki ye, e lego (a) go tšwetša pele moko wa ditaba le (b) go amanya ditaba tša morago le tše mpsha. Go tšwela pele o bolela gore Puleng o tšweleditše mešomo yeo ka go diriša **polelo** ya Tintela ge a laodišetša bagwera ba gagwe gore ke ka lebaka la eng Thellenyane a ile a yo nwa bjala letšatšing la diphadišano. Ka gona, tiragalo ya go wela kotsing ga Thellenyane e gopotša Tintela ka ga go se lale go robetše ga Thellenyane ge a gopola ka ga go hlahla dikhwaere tše pedi letšatšing le le latelago.

Ka boripana, Phala o lemoša gore tirišo ya tekolanthago terameng ye, e na le maatla ka gobane tiragalo ya kotsi ye e tšwelelago mo sehloeng e swaraganywa le ya boitshwaro bja bošaedi (botagwa) bjo a bilego le bjona pele ga kotsi. Ka go realo, moko wa ditaba o tšwetšwa pele.

1.2.3.6 Mojalefa, M. J.: *Tshekatsheko ya Sebilwane* (1993)

Mojalefa ge a ahlaahla thekniki ya tekolanthago mo go *Sebilwane* (1961), o bontšhitše gore mohola wa yona ke go tšwetša ditaba tša thetokanegelo ye pele. Gape o bolela gore thekniki ye e bohlokwa ka gobane e godiša ditaba tša sengwalo go fihla sehloeng, gore sehloa e be sehloahloa. Malebana le sebopego sa tekolanthago, o re Fela o šomišitše **polelo** ya Mmamorati yeo e tšwelelago makga a mabedi (matl. 17 le 24). Mo lekgeng la mathomo, Mojalefa o hlaloša gore polelo yeo ya Mmamorati e laetša ka fao Mmamorati a bego a gopola ka gona. O be a gopola tša ge a sa le boitshebong, ke go re go wa fao ga maboto go mo gopotša matshwenyego ao a bilego go ona. Ge e le polelo ya bobedi, o re e gopotša Mmamorati tšeo di fetilego, e lego tlhaselo, phokolo le tlaišego tšeo di mo diragaletšego. Ka go realo, polelo yeo e na le mošomo wa go kopanya ditiragalo tšeo di fetilego le tša bjale.

Go tšwela pele, Mojalefa o bolela gore Fela o dirišitše tekolanthago gabotse ka ge e na le mohola wa go amanya ditiragalo tše pedi tšeo di diragaletšego Mmamorati, e lego matshwenyego le phologo.

1.2.3.7 Mojalefa, D. D.: *Tshekatsheko ya Hlwayang Tsebe* (1994)

Mojalefa (1994) o hlaloša gore mohola wa tekolanthago mo go *Hlwayang Tsebe* ke (a) go latelantšha ditiragalo (b) go raragantšha ditaba le (c) go tšwetša pele moko wa ditaba. Go tšwela pele Mojalefa o hlaloša gore Mphahlele o šomišitše sebopego sa **polelo** ya mongwadi go tšweletša mehola ya thekniki ye. Polelo ya mathomo e tšwelela mo go tšwetšopele, ge Mphahlele a bolela ka ga

go hlabja ga mekgolokwane. O re Mokgekolo Mašobadieta o hlabile mekgolokwane maloba ge Marupu a aloga, lehono o itia mekgolokwane wa ge a hlokofetše. Polelo yeo ya mongwadi e godiša makalo le tlalelo; gomme go tlalelwa le go makala fao go tsoša maatlakgogedi. Gape Mojalefa o bolela gore Mphahlele o tšweleditše tekolanthago mo sehloeng sa padi ye ka go šomiša go hlabja mokgoši. O re Marupu ge a hlokofala o hlabile mokgoši gabedi goba gararo, gomme Rentse le yena o phapha mokgoši ge a kgonolwa matsogo. Ka fao, mokgoši wa Rentse o dira gore mmadi a gopole ka ga selo sa Marupu ge a hlokofala.

Go ka rungwa ka gore Mojalefa o gatelela go logagana ga tiragalo ya mafelelo le ya mathomo; mola ka go le lengwe a lemoša gore ka tekolanthago gantši tiragalo ya mafelelo e fela e makatša mmadi ka ge a be a se a e letela.

1.2.3.8 Thobakgale, R.M.: *Tshekatsheko ya dikanegelokopana ka S. N. Nkadimeng (1996)*

Nkadimeng ke yo mongwe wa bomatwetwe ba dingwalo tša dikanegelokopana tša Sepedi. Puku ya gagwe ya mathomo ya dikanegelokopana ke yeo e bitšwago *Mantšhaotlogele* (1984). Le ge pukwana ye e le kgoboketšo ya dikanegelokopana tše lesome, fela maikemišetšomagolo a Thobakgale e bile go epela dinala mo go yeo e bitšwago “O nyalwa lenyalo mang ...”, yeo a e tsinketšego bjalo ka kanegelokgegeo.

Ge Thobakgale a swaragane le modiro woo wa go sekaseka thulaganyo ya “O nyalwa lenyalo mang ...”, o lemogile gore Nkadimeng o šomišitše dithekniki tše di fapafapanego. Go dithekniki tše, o utolotše thekniki ya tekolanthago. Go ya ka Thobakgale, bohlokwa bja thekniki yeo ke go gatelela ditaba tše

bohlokwa tša kanegelokopana yeo. Go tšweletša mošomo woo, o bolela gore Nkadimeng o dirišitše sebopego sa **motifi** wo o tšweletšwago ke thaetlele ya kanegelokopana ye, e lego “O nyalwa lenyalo mang ...”. Potšišo yeo e bilego e le thaetlele, e botšišwa letlakaleng la 105, gomme ya boeletšwa mo go la 109. Gona fao, Thobakgale o hlaloša gore ka potšišo yeo ya mafelelo, mmadi o gopola tšeo di hlagilego kua morago, e lego go tloga ga Tshorakatloga bogadi gotee le phetolo ya Mošito go Moretlwa ge a mmotša gore Tabagaelale ga se a fetša go mo nyalela.

Seo Thobakgale a se tiišetšago ke gore tekolanthago e na le mošomo wa go gopotša goba go lemoša babadi ka ditiragalo tšeo di fetilego. Ka go realo, ka tekolanthago kutu ya ditaba tša kanegelo e a tsupologa.

1.2.3.9 Kgatla, P. M. : *Kgolo, tšwelopele le katlego ya kanegelokopana ya Sepedi (1951-1999) (2000)*

Ge Kgatla a tsinkela mekgwa yeo bangwadi ba dikanegelokopana ba rumago dikanegelokopana ka gona, o utolotše gore Ngoepe mo go 'Ditsotsi tšona di sa robetše', go tšwa go *Seswai sa Ditabanatodi* (1980), o šomišitše thekniki ya tekolanthago go ruma kanegelokopana yeo. Go tšwela pele o hlatholla bohlokwa bja thekniki yeo gomme o re bo lebane le tlabego ka ge mafelelong a kanegelokopana yeo go rotoga seo mmadi a sego a se letela. Ka fao makalo yeo e hlola phišego go mmadi ka ge a rata go tseba go tsenelela ka ga taba yeo. Malebana le sebopego sa thekniki ye, Kgatla o hlaloša gore Ngoepe o dirišitše:

- **Phišegelo ya moanegwa**

Mathomong a kanegelokopana ye, Ramaobane o fišegelwa go fa barutiši polelo malebana le bohlokwa bja thuto. Taba yeo e ba semaka go babadi ge mafelelong ba lemoga gore phišegelo yeo ya Ramaobane e be e se ya thuto, eupša ya lerato leo a le bonego go morutišigadi yo mongwe ge go be go swerwe kopano.

- **Thaetlele ya kanegelokopana: 'Ditsotsi tšona di sa robetše'**

Ge Ramaobane a fologa setimela o botšiša radithekethe gore ga go na le makgema majabatho ao a tlogo mmolaya naa? Radithekethe a mo fetola ka gore ditsotsi ga di gona, fela tšeo di ka bego di le gonanyana tšona di sa robetše. Mafelelong mmadi o thoma go lemoga gore phetolo yeo ya radithekethe e be e sa šupe ditsotsi, eupša e be e bolela ka lerato leo le bego le sa robetše pelong ya Ramaobane.

Ka boripana, Kgatla o gatelela gore ge mongwadi a diriša tekolanthago go ruma ditaba tša kanegelokopana, o dira gore e felele ka tlabego ka ge mafelelong a yona e tla be e se ao mmadi a a letetšego. Ka go dira bjalo, go agega kgogedi ya go tseba ditaba go iša pele.

1.2.3.10 Kekana, M. I.: *Moelelwa: Padinyana ya Boitshwaro* (2000)

Kekana o hlatholla gore mošomo wa tekolanthago mo go *Moelelwa*, ke go gopotša mmadi ditaba tšeo di diregilego morago. Go tšweletša mohola wa thekniki ye, o hlaloša gore Sehlodimela o šomišitše tiragalo ya **go goroga ga Moelelwa** ge a etšwa bjaleng bjalo ka sebopego sa tekolanthago. Malebana le tiragalo ye, Kekana o hlaloša gore go goroga fao ga Moelelwa go hlola thulano magareng ga Moelelwa le monna wa gagwe, Janaware; gomme tiragalo ye e

bohlokwa ka gobane e gopotša mmadi ka ga thulano ya mmagoMoelelwa le mokgonyana wa gagwe, e lego Janaware, ge a be a mo raka a re o tagilwe.

Kekana o gatelela gore ka tekolanthago, ditiragalo tša kgale di nyalantšhwa le tša lebaka la bjale gore moko wa ditaba o tšwele pele.

1.2.3.11 Thumo

Ge go akaretšwa mešomo ya basekaseki ba, go ka thwe, ba hlaloša tekolanthago ka gore ke thekniki yeo ka yona go ukangwago ditiragalo tše di fetilego, tšeo mmadi goba moanegwa a di gopolago ge go diragala tše mpsha. Godimo ga fao ditiragalo tšeo tša kgale di gopolwa ka ge di na le tswalano le tšeo tše mpsha. Malebana le bohlokwa bja tekolanthago, banyakišiši bao ba hlatholla gore thekniki ye mo sengwalong e na le mešomo ye e latelago:

- Go hlola le go godiša maatlakgogedi
- Go gatelela moko wa ditaba
- Go gopotša mmadi ka ga ditiragalo tše di fetilego
- Go gatelela bohlokwa bja tiragalo
- Go tswalanya tiragalo ya kgale le ye mpsha
- Go raraganya ditaba
- Go tšwetša pele moko wa ditaba
- Go latelantšha ditiragalo
- Go gatelela ditaba tše bohlokwa
- Go tliša tlabego

Go tšwela pele ba hlaloša gore tekolanthago e ka tšweletšwa ka diboego tše:

- ❖ Ditiragalo tše di itšego
- ❖ Megopolo (*'memories'*)
- ❖ Polelo
- ❖ Motifi
- ❖ Thaetlele
- ❖ Phišegelo

Le ge banyakišiši ba ba lekile go tsinkela dithekniki tše pedi tše, e lego tekolapejana le tekolanthago, fela dinyakišišo tša bona ga se tša nepiša dithekniki tše. Lebaka le le dirilego gore ba se tonkulle dithekniki tše ka botlalo ke gore maikemišetšo a bona e be e se go di sekaseka ka botlalo, ka ge seo se be se tla telefatša mešomo ya bona. Le ge nyakišišo ye e amogela maikemišetšo a banyakišiši bao, fela go sa na le mathata ao a lebanego le phapano goba tshwano magareng ga dithekniki tše. Ke go re, banyakišiši bao ga ba bontšhe ka fao dithekniki tše di fapanago goba di tswalanago ka gona. Bjale go rarolla bothata bjo, go yo tsongwa phapano/tshwano yeo ka go hlaloša dikgopolo tše ka botlalo. Fela pele ga ge dikgopolo tše di ka hlathollwa, go swanetše go hlalošwa kgopolo ye thekniki ka boyona, ka gobane tekolapejana le tekolanthago ke tše dingwe tša dikokwane tša thekniki. Fela pele ga tše ka moka, go yo hlokomelwa mokgwa wa nyakišišo wo o tlogo šalwa morago tshekatshekong ye.

1.3 MOKGWA WA NYAKIŠIŠO

Nyakišišo ye e ya go šala morago mekgwanyakišišo ye meraro e lego:

- Go hlaloša ('describe')
- Go hlatholla ('interpret')
- Go bapetša ('compare')

Mekgwa ye meraro ye e ya go šomišwa ge go hlalošwa, go hlathollwa ebile go bapetšwa dithekniki tše pedi tša thulaganyo, e lego tekolapejana le tekolanthago. Pele ga ge mekgwa ye meraro ye e ka hlalošwa, go bohlokwa go bolela gore go hlaloša le go hlatholla ge di ka se hlalošwe ka tshwanelo, di ka hlola kgakanego, ka gobane mo polelong ya ka mehla di dirišwa bjalo ka dikgopolo tše di swanago.

- **Go hlaloša**

Liberman le Foster (1968: 35) ba hlaloša kgopolo ye go hlaloša ka gore ke:

Expository details, whereby the characteristics of a fictional setting and the characters who inhabit it are portrayed.

Ka go realo, go hlaloša ke go bea ditaba ka moka tše di amanago le sengwalo pepeneneng. Tlhalošo ye e katološwa ke Prince (1987: 19) ka go bolela gore ge

selo se hlalošwa, go tšweletšwa dikarolwana tšeo di se bopilego, gore se tsebjie ka tšona.

Ka thokong ye nngwe, Shipley (1968: 92) o rotoga ka polelo ye e rego, go hlaloša ke go fa tlhalošo ya selo goba kgopolo ka go diriša mantšu goba mafoko. Taba yeo e tiišwa ke Persall (1999: 386) ge a re go hlaloša ke:

To give a detailed account in words of something.

Ke ka tsela yeo Serudu (1989: 25) a gatelelago gore mantšu ao a dirišwago ge go hlalošwa, a tšweletša sebopego, seemo goba kamano ya selo se tee le tše dingwe.

Go akaretša ditaba tše, Kgatla (2000:19) gotee le Horward (1962:179) ba re go hlaloša ke go fa polelo ye e tseneletšego ya selo, gwa utollwa diphapantšho tša sona gore sebopego sa sona se šale se ikanegile molaleng.

- **Go hlatholla**

Borateori ba, Wales (1995:256); Serudu (1989:25); Hawthorn (2000:179) le Culler (1981:5) ba eme ka lentšu le tee leo le rego kgopolo ye go hlatholla e amana le kwešišo. Kwešišo yeo e ka ba ya polelo, tlhalošo goba moko wa ditaba wa sengwalo. Taba ye e tiišwa ke Wales (1995:256) ge a re go hlatholla go ra:

...the interpretation of the language derived from the analysis of the formal and semantic patterns which leads to the assessment of the significance of findings for the interpretation of the text's overall meaning.

Ka go realo, go hlatholla go šupa go hlalošiša sengwalo gore se be se kwešišege gabotse. Ke ka lebaka leo Mojalefa (1995:30) a rego ditaba di re go hlalošwa, gwa šitlelwa ka mabaka gore di kwešišege.

Go tšwela pele, Abrams (1993:91) le Hirsch (1967:186) ba bolela gore go hlatholla go lebane le tsinkelo ye e tebilego ya sengwalo ka botlalo, go utolla tabataba ye e se rwelego. Polelo ya borateori ba, e kgonthišwa ke Harris (1992:172) ge a re go hlatholla ke:

The understanding and /or explanation of the meaning intended by an author through words, allusions, sentences, portions of texts or texts as wholes.

Go akaretša ditaba tše, Mahole (2002:5); Mampho (1999:5) gotee le Phala (1999:6) ba tabeng e tee ya gore go hlatholla ke go nepišwa goba go gatelelwa ga mešomo ya diphapantšho tša selo seo se hlalošwago.

- **Go bapetša**

Wellek le Warren (1942: 41) ba hlaloša kgopolo ye go bapetša ka go re:

Comparative literature is the study of literature in its totality, 'with world-literature', with 'general' or 'universal literature'.

Polelo ye e bontšha gore ge dingwalo di bapetšwa le tše dingwe, go kgonthišwa gore di tsinkelwe ka botlalo, ntle le go tlogela selo. Go tlaleletša polelo ya borateori ba, Shipley (1970: 60) o re go bapetša ke mokgwa wa go nyakolla ka fao dingwalo di nyalelanago ka gona. Ka go realo, kamano gare ga dingwalo e a gatelelwa. Ke ka fao Jost mo go Swanepoel (1990: 42) a hlalošago go bapetša (ge a bolela ka ga mantšu) ka go re:

It entails the study of relationships and analogies between words with organic affinities.

Ke ka fao go ka rungwago ka gore, go bapetša ga dingwalo ke go ithuta tswalano gare ga tše di swanago, ka nepo ya go nyakolla ka tsela yeo di swanago goba di fapanago ka gona.

1.4 TAETŠONYAKIŠIŠO

Taetšaonyakišišo ye e yago go dirišwa mo ke ya naratholotši. Borateori ba bantši bjalo ka boHarris (1992: 258) ba šetše ba hlalošitše kgopolo ye naratholotši gore ke mokgwa wo go tsinkelwago sebopego sa sengwalo ka wona. Le ge go le bjalo, mo nyakišišong ye ga go yo šalwa nthago taetšonyakišišo yeo ya naratholotši ka kakaretšo, eupša go yo latelwa mokgwa wa naratholotši wo o bitšwago naratholotši ye e fetotšwego, wo o dirišwago ke ba Lefapha la Maleme a Mafrika ka Yunibesithing ya Tshwane, e lego Groenewald le Mojalefa. Lebaka la go kgetha mokgwa woo ke gore bao boGroenewald, go fapana le boStrachan, ge ba hlaloša matlalo a mararo a sengwalo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo, ba gatelela dikokwane tše di rilego tša ona. Go fa mohlala, ge ba hlaloša diteng, ba gatelela sererwa; mo go thulaganyo, ba tšweletša bohlokwa bja moko wa ditaba; mola ge ba hlaloša mongwalelo, ba gatelela taba ya khuduego.

Go matlalo a mararo ao, nyakišišo ye e yo nepiša letlalo la thulaganyo go feta la diteng le la mongwalelo ka gore dithekniki tše pedi tše, e lego tekolapejana le tekolanthago, di theilwe godimo ga thulaganyo. Le ge go le bjalo, diteng le mongwalelo di ya go hlalošwa ka boripana ka ge le tšona di bopa karolo ya sebopego sa sengwalo.

Bjale go yo hlalošwa matlalo ao a sebopego sa sengwalo, e lego (a) diteng, (b) thulaganyo le (c) mongwalelo.

1.4.1 Diteng

Peck le Coyle (1986: 132) ba hlaloša kgopolo ye diteng ka go re ke seo se bolelwago sengwalong, mola Sklovskij (1921: 297) a re diteng e no ba ditaba tšeo di dirišwago go bopa thulaganyo. Ditlhalošo tša borateori ba ga di nweše a mokgako. Ke ka fao Maila (1997:18) gotee le Kgatla (2000: 21) ba tšwelago pele ka go re diteng ke letlalo la mathomo, la ka garegare le gona le bohlokwa ge go tsinkelwa sebopego sa sengwalo. Mahon (1988: 31) Kennedy (1989: 40), Chatman (1967: 19) le Strachan (1990: 98) ba oketša polelo ya borateori bao ka go bolela gore diteng ke ditaba tšeo e lego kgale di le gona pele ga ge sengwalo se ka hlangwa. Ka go realo, ditaba tšeo tša diteng ga di thongwe ke mongwadi, eupša mongwadi o hweditše di le gona, sa gagwe ya ba go hlama sengwalo ka tšona.

Go tšwela pele Strachan (1988: 5), Mohlala (1994: 25), Van Luxemburg, Bal le Weststeijn (1981: 48) gotee le Chatman (1978: 19-20) ba bolela gore ge ditiragalo tšeo tša diteng di hlolega, go ba le lenaneo la tatelano leo di le šalago morago. Gona fao Groenewald (1991: 18) o lemoša gore tatelano yeo e laolwa ke melao yeo motho a e tlwaetšego, gomme tatelano yeo ke ye e kwagalago. Mojalefa (1994: 20) o re ge ditaba tšeo di latelana bjalo, di tlemaganywa ke selo se tee, gomme selo seo se bitšwa sererwa ('*topic*'). Marggraff (1994: 61) o hlaloša sererwa ka go re ke kgopolokgolo ya mafelelo yeo mmadi a e fihleletšego mo sengwalong, ke gore, ke ge mmadi a fihlile magomong a mafelelofelelo ao a ka se sa kgonago go tšwela pele go akaretša ditaba tšeo a ratago go di akaretša.

Ka go realo, sererwa se bohlokwa ka gore se laola dielemente tše nne tša diteng, e lego baanegwa, ditiragalo, nako le felo. Ke ka fao Mojalefa (1995: 20) a bilego a akaretša bohlokwa bja sererwa ka go re:

- Se kgokagantšha ditiragalo
- Se laola ditiragalo, tikologo (nako le felo)
- Mongwadi o phetha moo ditaba di thomago gona le moo di felelago gona, gomme sephetho seo se laolwa ke sererwa
- Se lemoša mmadi ditiragalokgolo le moanegwagolo

Go ka rungwa ka gore diteng ke ditaba tšeo di hlagilego kgale, tša tanya šedi ya mongwadi, a ba a rata go ngwala sengwalo ka tšona. Ditaba tšeo di laolwa le go kgokaganywa ke sererwa gore e be selo se tee.

1.4.2 Thulaganyo

Thulaganyo ke letlalo la bobedi, la gare la sengwalo. Borateori ba, Kgatla (1988: 3), Sekeleko (1985: 34), Jafta (1978: 72) le Notestein (1974: 52) ba dumelelana ka taba e tee ya gore thulaganyo ke ge mongwadi a beakanya ditiragalo tša sengwalo sa gagwe ka lenaneo leo a ikgethetšego lona. Fela seo borateori bao ba se gatelelago mo polelong ya bona ke gore ditiragalo tšeo ge di beakanywa bjalo, di swanetše di swarane gore ditaba tša sengwalo di gatele pele. Taba yeo ya tlemagano ya ditiragalo e tlišwa ke Tennyson (1966: 124) ge a re:

Plot is the arrangement made by the playwright of events of the story of a play, an arrangement designed to show not only sequence but also cause and effect. Plot in its entirety is the pattern of interlocking events that propels a story forward from conflict to resolution.

Go oketša polelo yeo, Serudu (1989: 48) o re thulaganyo ke freimi goba motheo wo mongwadi a hlamago taba ya gagwe godimo ga wona. Go yona ditiragalo di latelana go ya ka mo di hlolanago ka gona.

Ka go le lengwe, borateori ba ba bjalo ka boSerudu (1980: 27), Tleane (1989:3), Potter (1967: 24), Masola le Kgatla (1993: 79), Perrine (1983: 41) le Abrams (1981: 137) ba tiba ka mošito o tee wa gore thulaganyo ke tsela yeo mongwadi a rulaganyago ditiragalo tša sengwalo sa gagwe ka gona. Le ge ba realo, gabotse ba gatelela gore tabakgolo moo peakanyong ya ditiragalo ke seo se hlolago ditiragalo tšeo. Go thekga borateori bao, Heese le Lawton (1988: 135) ba tsopola Forster (1978: 87) ka go re:

*Forster defined the plot as a narrative of events,
the emphasis falling on causality.*

Tlhalošo ya borateori ba e farologane le ya Mojalefa (1995) le ya Groenewald (1993), ka gore Mojalefa (1995: 16) o re thulaganyo ke mokgwa woo mongwadi a dirišago ditaba tša diteng gore maikemišetšo goba tebanyo ya gagwe e tle e bonagale. Yona tebanyo goba maikemišetšo ao ke seo se bitšwago moko wa ditaba; mola Groenewald (1993: 3) a tlaleletša ka gore

thulaganyo ke tlhopho ya dithekniki ge di amana seng sa tšona; ge ye nngwe le ye nngwe e lebane le moko wa ditaba. Ka gona bao boGroenewald ba gatelela dikokwane tše bohlokwa ge go ahlaahlwa thulaganyo ya sengwalo, e lego moko wa ditaba le thekniki.

Ge ba hlaloša seo moko wa ditaba e lego sona, Serudu (1989: 33), Mogale (1991: 45) le boMaibelo (1991:1) ba re ke kgwekgwe goba tabakgolo ya sengwalo ka gore ge mongwadi a šala a ngwala puku, o nyaka go kgala se sengwe bophelong. Ke ka fao Mojalefa (1995: 27) a thekgago borateori bao ka go re:

Moko wa ditaba ke ge mongwadi a hlaloša kgopolo goba tebelelo ya gagwe ge a ngwala mabapi le taba goba tiragalo yeo a e lemogilego bophelong. Ka gona moko wa ditaba ke maikemišetšo goba thuto yeo mongwadi a ratago go e lemoša mmadi ge a tlo ngwala sengwalo. Ka fao moko wa ditaba ke motheo wa sengwalo sa mongwadi ofe goba ofe.

Ka gona moko wa ditaba o bohlokwa sengwalong, gomme Groenewald (1993: 4) o akaretša bohlokwa bja wona ka go re moko wa ditaba:

- O tlemaganya ditaba tša thulaganyo gore di be kgopana
- O swaraganya goba go tlemaganya dithekniki tša thulaganyo gore di lebane.

Go tšwela pele Groenewald (1991: 22) o re ntle le go tšweletša moko wa ditaba, thulaganyo ye botse ya ditiragalo e ka hlola maatlakgogedi go mmadi wa tlhokomelo, gomme o re:

Maatlakgogedi a thoma ge mongwadi a rulaganya
ditaba gore go be le thulano/ bothata/ marara.

Go ruma ditaba tše tša thulaganyo, Mojalefa (1994: 21) o re thulaganyo e ama:

- Tlholego le kanego ya ditiragalo go ya ka nako ye e itšego.
- Tšhomišo ya baanegwa ba ba fapafapanego.
- Mo tswakatswakanong ya mediro ya bona, go hlolega thulano.
- Thulano yeo e hlola maatlakgogedi.

Kgopolo ye thekniki yona e yo tsinkelwa ka botlalo mo kgaolong ya bobedi.

1.4.3 Mongwalelo

Mongwalelo ke letlalo la boraro, la ka ntle la sengwalo. Borateori ba, Mogale (1991: 37), Mohlala (1994: 26), Abrams (1971: 165), Lucas (1974: 49) le Cuddon (1982: 663) ba hlaloša mongwalelo ka go re ke mokgwa wo mongwadi a tšweletšago dikgopolo le maikutlo ka wona. Ka wona mongwalelo woo, mongwadi o kgona go godiša maatlakgogedi a sengwalo. Go tšwela pele, Buffon, mo go Serudu le ba bangwe (1980: 39), Strunk (1959: 53), Serudu le

Makena (1995: 38) gotee le Murray (1996: 65) ba re mongwadi o tšweletša dikgopolo tšeo ka go kgetha mantšu le go beakanya mafoko a a tanyago mmadi, a nago le mošito. Ka fao ge go tsinkelwa mongwalelo wa mongwadi, go swanetše go elwa hloko kgetho le tirišo ya mantšu, diema le dika, dikapolelo, tlhamego ya mafoko, tshwantšhokgopolo le dikakanyo. Gona fao Ohman (1972: 47) o lemoša gore modiro wo mogolo wa mongwadi ga se fela go beakanya dikgopolo tša gagwe, eupša o swanetše go tšea maemo malebana le seo a ngwalago ka sona.

Go akaretša tlhalošo ya kgopolo ye Groenewald (1993: 5) o bolela gore letlalo la mongwalelo le bonagatša sengwalo gore mmadi a se lemoge, gore a kgone go se bala. Letlalo le le lebane le polelo ya mongwadi. Ka polelo yeo mmadi o kwešiša sengwalo; o kwešiša tebanyo ya mongwadi (e lego moko wa ditaba). Gape polelo yeo e tšwetša maikutlo a mongwadi pele, mabapi le taba yeo e bolelwago; gomme maikutlo ao a sepedišana le khuduego.

1.5 TSHEPEDIŠO YA DITABA

Kgaolong ya mathomo go lekotšwe mathata ao a lebanego le dithekniki tše pedi, e lego tekolapejana le tekolanthago. Morago ga fao go nyakišišitšwe maikemišetšo a basekaseki bao ba šetšego ba ahlaahlile tirišo ya dithekniki tše mo dingwalong tša Sepedi. Go tloga fao go boletšwe ka mekgwanyakišišo ye, go hlaloša, go hlatholla le go bapetša. Taetšonyakišišo ya naratholotši ye e fetotšwego le yona e kgonthišišitšwe, gomme go lemogilwe gore sengwalo se na le matlalo a mararo, e lego diteng, thulaganyo le mongwalelo. Go tloga kgaolong ya mathomo lengwalonyakišišo le le ya go beakanywa ka mokgwa wo:

Kgaolong ya bobedi go yo hlalošwa kgopolo ya thekniki dingwalong ka kakaretšo, go lebeletšwe dintlha tše: tlhalošo, mehola le mehuta.

Kgaolo ya boraro e lebane le tekolapejana, kudu go nepišwa dingwalo tša Sepedi ka go hlokomela dintlha tše: tlhalošo, mehola, mehuta le dibopego tša tekolapejana.

Mo go kgaolo ya bone, go yo hlalošwa tekolanthago ka go nepiša dingwalo tša Sepedi, gomme go dirišwe lenaneo le: tlhalošo, mehola le mehuta ya tekolanthago.

Kgaolo ya bohlanano e malebana le tekolapejana I. Go yona go yo hlokomelwa tirišo ya tekolapejana ka go šomiša dipuku tše: *Noto-ya-Masogana* (1954), *Megokgo ya Bjoko* (1968) le *Nonyana ya Tokologo* (1985).

Kgaolo ya boselela e lebane le tekolapejana II, yeo go yona go sa tšwelwago pele ka tekolo ya tekolapejana. Dipuku tša tirišo ke: *A mo swina ngwanana' thakana* (1991), *Leretheng la Mohwelere* (1996), *Mahlatse a Madimabe* (1981) le *Ke dirišitšwe ke Wena* (1994).

Kgaolo ya bošupa e yo lebanywa le tekolanthago I. Go yona go yo tsinkelwa tirišo ya tekolanthago dipukung tše: *Megokgo ya Bjoko* (1968), *Ke dirišitšwe ke Wena* (1994) le *Lenong la Gauta* (1982)

Kgaolo ya seswai e lebane le tekolanthago II, yeo go yona go tlogo išwa pele ka kahlaahlo ya tirišo ya tekolanthago mo go 'Ralato I' (*Nka se labale*, 1972), *Letsogo la Molao* (1984) le 'Roko ye Ntsho' (*Le diphiri di tla Utologa*, 1994).

Kgaolo ya senyane, e lego ya mafelelo, e lebane le thumo ya dikgaolo ka moka tša nyakišišo ye.